

KUNST VAN DE BAROK (1600-1700/1750)

I. ALGEMENE KENMERKEN VAN DE BAROKKUNST

1. Kunst in dienst van Kerk en Staat

- a) In dienst van de Kerk: **contrareformatorische barok**. In de katholieke landen (met veel uitzonderingen in Frankrijk). Sterke invloed van de Jezuïetenbouwkunst. Pracht en praal. (Zie handboek, blz. 46.1)
- b) In dienst van het vorstelijk absolutisme: **classicerende barok** (Franse barok). In Frankrijk en model voor verschillende absolutistische Oost-Europese landen (Pruisen, Rusland, zelfs Oostenrijk). Stijl Lodewijk XIV (Versailles). Sterk geordend, rationeler, minder rijke versiering.
- c) In dienst van de burgerlijke zelfstandigheid: **Palladiaanse barok**. In de protestantse landen (Engeland, Verenigde Provinciën). Soberder en symmetrischer (klassieker), kolossale orde
- d) **Laatbarok** of **Rococo (1700-1750)**: extreme barok (zwaar overladen). Italië, Zuid-Duitsland (Beieren), Oostenrijk. Speels, luchtig, (over)verfijnd, idyllisch, decoratief. Ook veel interieurs.

2. Een geëvolueerde Renaissance

De barok is organisch gegroeid uit de Renaissance, al lijkt het eindpunt sterk op een tegenstelling. Alle kenmerken van de Renaissance blijven bestaan. Er is wel verandering in de VORM en de VERSIERING.

RENAISSANCE

= analytische kunst
evenwicht, symmetrie
afzonderlijke delen belangrijk
kalmte en rust
beheersing
rationeel
evenwicht horizontalisme-verticalisme

BAROK

= synthetiserende kunst
onrust, asymmetrie
geheel overheerst op de onderdelen
beweging en onrust, gevoel
onstuimigheid
gevoelsmatig
uitgesproken verticalisme

3. **Triomfalisme**: Cfr. de tijdsgeest (absolutisme en contrareformatie). (Zie handboek blz. 46)

II.KENMERKEN VAN DE BAROKKE BOUWKUNST

1. Vrije toepassing van renaissancevormen

- a) geschroefde zuilen en pilasters (cfr. baldakijn, Sint-Pietersbasiliek te Rome)
- b) rijke versiering breekt uit de architectuur (vb. putti)
- c) zoeken naar effecten (o.m. licht), duidelijk gevoelsmatig (imponeren): dramatiek, licht-donker, uitspringende delen

2. Onstuimigheid en verticalisme

- a) opgaande lijnen: kolossale orde, torens, middenrisalieten
- b) horizontale lijnen zijn getemperd, doorbroken (maar aanwezig)

3. Architectuur in een ruimer geheel

Gebouwen met trappen, galerijen, colonnades, pleinen, tuinen,...

4. Typische barokke kerkbouw

- a) twee kerktypes
  - langhuisbouw (basilicaal): dikwijls gecombineerd met een oostelijke centraalbouw (koepel). Dit is het meest voorkomende type (vb. St.-Pieter Rome)
  - centraalbouw: vb. San Carlo alle Quattro Fontane (Rome)
- b) altaar “centraal” in de kerk, dus dicht bij het volk: een podiumaltaar met zuilenportieken, (trionfalistische) schilderijen en/of beeldhouwwerken, lichteffecten,...
- c) vaak (centrale) koepel boven het altaar
- d) typische gevelconstructie: de barokke gevel wordt omwille van zijn pracht en praal wel eens “een altaar buiten de kerk” genoemd (een scherm voor het gebouw, schermgevel)
  - een schijngevel (want geen enkele bouwkundige functie)
  - twee verkleinende verdiepingen met verticale verbindingslijnen
  - fronton
  - vleugelstukken (volutvorm, S-vorm)
  - torens (niet algemeen)
  - medaillons, versierend beeldhouwwerk (zowel reliëf als beelden in nissen)

5. Nationale verschillen

- a) Katholieke contrareformatorische barok
- b) Franse classiciserende barok
- c) Protestantse Palladiaanse barok

III. BAROKKE BEELDHOUKUNST EN SCHILDERKUNST

1. **Bewegingskunst:** Alles in dienst van de dynamiek

- a) Dynamiek: een fase uit een heftig (dramatisch) gebeuren
- b) Technische uitwerking:
  - figura serpentina (schroefvorm)
  - heftige gebaren (breedsprakerig)
  - gespannen spieren
  - wapperende drapering

2. **Expressiviteit:** benadrukken van het gevoel. Een hele waaier van uitdrukkingvormen van dramatisch tot neutraal tot triomfalistisch. Het gevoel wordt opgewekt met allerlei technische, compositorische (diagonalen), stilistische en andere middelen.

3. **Aandacht voor de kleur:** vernieuwde techniek. Men werkt met brede vegen, soms zelfs stippels.

4. **Aandacht voor het licht:**

- a) in de schilderkunst gebruikt men sfumato, maar vooral het **clair-obscur** (de verdeling van het schilderij in duistere en heldere - belichte - delen).
- b) beeldhouwers streven naar een picturaal effect door de lichtinval op de figura serpentina

5. **Onderdeel van een grotere compositie:** het kunstwerk staat in dienst van de omgeving waar het geplaatst is (cfr. fonteynen, altaren, gevels, interieurs, schilderijen voor specifieke locaties). Het kunstwerk is onderdeel van een groter geheel. Dit versterkt de totaalindruk: Gesamtkunstwerk. Een synthetiserende compositie (zowel van het individuele kunstwerk, als van het geheel waarin het thuis hoort).

6. **Voorbeelden**

- a) Caravaggio (1573-1610): *Graflegging van Christus* (1601-1604)
- b) Velasquez (1599-1660), *las Lanzas* of *De overgave van Breda in 1625* (1634, Madrid, Prado Museum)
- c) Rembrandt (1606-1669): *De nachtwacht* of *Het korporeelschap van kapitein Banning Cocq* (1642) (boek)
- d) Vermeer (1632-1675): *Het melkmeisje*
- e) Rubens (1577-1640): *De kruisafneming* (boek)

Herman DEFOORT
(te vermelden bij gebruik)